

تبیین نقش جو عاطفی کلاس درس در جلب مشارکت دانش آموزان

یوسف قلیکی میلان^۱، فاطمه صالحی^۲، الماس صالحی^۳، عزیزه علی پور^۴، پیمان امین بگی^۵

چکیده

جو عاطفی کلاس درس به عنوان یکی از ابعاد مهم محیط یادگیری، نقش تعیین کننده ای در شکل گیری انگیزش، تعامل

مشارکت فعال دانش آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری دارد. فضای عاطفی مثبت در کلاس، احساس امنیت روانی،

احترام متقابل را در میان دانش آموزان تقویت کرده و زمینه را برای مشارکت بیشتر آنان در فعالیتهای آموزشی

MDOI-02-2026.0086
10.29253/2-B03AC0

می کند. در مقابل، جو عاطفی منفی می تواند به کاهش انگیزه، کناره گیری از فعالیتهای کلاسی و افت تحصیلی منجر شود. از این رو توجه به ابعاد عاطفی محیط کلاس درس برای ارتقای کیفیت یادگیری و افزایش تعاملات آموزشی ضروری است. هدف پژوهش حاضر تبیین نقش جو عاطفی کلاس درس در جلب مشارکت دانش آموزان است. این پژوهش از نظر روش، مروری و مبتنی بر تحلیل منابع نظری و پژوهش های پیشین در حوزه روان شناسی تربیتی و مدیریت آموزشی است. در این مطالعه، مفاهیم مربوط به جو عاطفی کلاس درس، عوامل شکل دهنده آن و ارتباط آن با مشارکت دانش آموزان مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین نقش معلم در ایجاد فضای عاطفی حمایتی، شیوه های تعامل مثبت، تشویق، احترام متقابل و ایجاد احساس امنیت روانی در کلاس تحلیل شده است. یافته های پژوهش نشان می دهد که مؤلفه هایی مانند رابطه مثبت معلم و دانش آموز، حمایت عاطفی، عدالت آموزشی، فرصت ابراز نظر و مدیریت مطلوب کلاس از مهم ترین عوامل مؤثر در ایجاد جو عاطفی مطلوب هستند که می توانند مشارکت شناختی، رفتاری و عاطفی دانش آموزان را افزایش دهند. بنابراین توجه معلمان و برنامه ریزان آموزشی به ایجاد فضای عاطفی مثبت در کلاس درس می تواند زمینه ارتقای کیفیت یادگیری، افزایش تعاملات آموزشی و بهبود عملکرد تحصیلی دانش آموزان را فراهم سازد.

کلیدواژگان: جو عاطفی، کلاس درس، مشارکت، دانش آموزان

^۱. شاغل در آموزش و پرورش شهرستان شوط، مقطع ابتدایی

^۲. شاغل در آموزش و پرورش شهرستان شوط، مقطع ابتدایی

^۳. شاغل در آموزش و پرورش شهرستان شوط، مقطع ابتدایی

^۴. شاغل در آموزش و پرورش شهرستان چالدران، مقطع ابتدایی

^۵. شاغل در آموزش و پرورش شهرستان ماکو، مقطع ابتدایی

۱. مقدمه

در نظام‌های آموزشی معاصر، کلاس درس تنها محیطی برای انتقال مفاهیم درسی یا ارائه اطلاعات علمی نیست، بلکه فضایی اجتماعی و روان‌شناختی است که در آن تعاملات انسانی، احساسات، نگرش‌ها و روابط میان معلم و دانش‌آموزان نقش اساسی در کیفیت یادگیری ایفا می‌کنند. پژوهش‌های حوزه روان‌شناسی تربیتی نشان می‌دهند که یادگیری مؤثر تنها نتیجه ارائه محتوای آموزشی مناسب نیست، بلکه تا حد زیادی به شرایط و فضای حاکم بر محیط یادگیری نیز وابسته است. از این رو، توجه به ابعاد عاطفی و اجتماعی کلاس درس در سال‌های اخیر به یکی از محورهای مهم مطالعات آموزشی تبدیل شده است. در چنین چارچوبی، جو عاطفی کلاس درس به عنوان یکی از عناصر اساسی محیط یادگیری مطرح می‌شود که می‌تواند بر انگیزش، علاقه، تعامل و میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای آموزشی تأثیر قابل توجهی داشته باشد. کلاس درس محیطی پویا و تعاملی است که در آن روابط میان معلم و دانش‌آموزان و همچنین روابط میان خود دانش‌آموزان شکل می‌گیرد. این روابط، در کنار شیوه‌های تدریس و مدیریت کلاس، نوعی فضای روانی و عاطفی را در کلاس ایجاد می‌کنند که به آن جو عاطفی کلاس درس گفته می‌شود. جو عاطفی به طور کلی به مجموعه احساسات، نگرش‌ها و ادراکاتی اشاره دارد که افراد نسبت به محیط آموزشی تجربه می‌کنند. زمانی که این فضا بر پایه احترام متقابل، حمایت عاطفی، اعتماد و تعامل مثبت شکل گیرد، دانش‌آموزان احساس امنیت و آرامش بیشتری در کلاس خواهند داشت و این امر زمینه مشارکت فعال آنان در فعالیتهای آموزشی را فراهم می‌کند. در مقابل، اگر فضای کلاس همراه با تنش، ترس، تحقیر یا بی‌توجهی باشد، احتمال کاهش انگیزه و مشارکت دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. در سال‌های گذشته رویکردهای سنتی آموزش بیشتر بر انتقال دانش و حفظ مطالب تأکید داشتند و نقش دانش‌آموزان غالباً به دریافت‌کنندگان منفعل اطلاعات محدود می‌شد. در چنین شرایطی توجه چندانی به نیازهای عاطفی و روانی دانش‌آموزان نمی‌شد و موفقیت تحصیلی عمدتاً بر اساس میزان حفظ مطالب یا نتایج آزمون‌ها سنجیده می‌شد. اما با تحول در نظریه‌های یادگیری و ظهور دیدگاه‌های نوین در روان‌شناسی تربیتی، نگاه به فرایند یاددهی - یادگیری دچار تغییرات اساسی شد. نظریه‌های ساختن‌گرایی، یادگیری اجتماعی و رویکردهای انسان‌گرایانه بر این نکته تأکید دارند که یادگیری فرآیندی فعال، اجتماعی و متأثر از تعاملات انسانی است. بر اساس این دیدگاه‌ها، دانش‌آموزان زمانی به طور عمیق و معنادار یاد می‌گیرند که در فرآیند یادگیری مشارکت فعال داشته باشند و این مشارکت تا حد زیادی به

کیفیت فضای عاطفی کلاس وابسته است. مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای کلاسی یکی از شاخصهای مهم کیفیت آموزش محسوب می شود. مشارکت به معنای درگیری فعال دانش آموزان در فعالیتهای یادگیری، طرح پرسش، اظهار نظر، انجام تکالیف، همکاری با همکلاسی ها و تلاش برای درک بهتر مطالب درسی است. پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت معتقدند که مشارکت دانش آموزان دارای ابعاد مختلفی از جمله بعد رفتاری، عاطفی و شناختی است. مشارکت رفتاری به حضور فعال دانش آموز در فعالیتهای کلاسی و انجام وظایف آموزشی اشاره دارد، مشارکت عاطفی شامل علاقه، احساس تعلق و نگرش مثبت نسبت به کلاس و معلم است و مشارکت شناختی به میزان تلاش ذهنی دانش آموز برای درک عمیق مطالب و استفاده از راهبردهای یادگیری مربوط می شود. وجود جو عاطفی مناسب در کلاس درس می تواند هر سه بعد مشارکت را تقویت کند. یکی از عوامل مهم در شکل گیری جو عاطفی کلاس درس، شیوه تعامل معلم با دانش آموزان است. معلم به عنوان مدیر و هدایت کننده اصلی فرایند یادگیری، نقشی اساسی در ایجاد فضای مثبت و حمایتگر در کلاس دارد. نحوه برخورد معلم با دانش آموزان، میزان توجه او به نیازهای فردی آنان، شیوه ارائه بازخورد، میزان تشویق و احترام به دیدگاههای دانش آموزان از جمله عواملی هستند که می توانند بر ادراک دانش آموزان از فضای عاطفی کلاس تأثیر بگذارند. معلمانی که با دانش آموزان رابطه ای مبتنی بر احترام، همدلی و حمایت برقرار می کنند، معمولاً موفق تر هستند در ایجاد محیطی که دانش آموزان در آن احساس امنیت و ارزشمندی کنند. چنین فضایی باعث می شود دانش آموزان بدون ترس از اشتباه کردن یا مورد تمسخر قرار گرفتن، در فعالیتهای کلاسی شرکت کنند و نظرات خود را بیان نمایند. علاوه بر نقش معلم، روابط میان دانش آموزان نیز در شکل گیری جو عاطفی کلاس اهمیت زیادی دارد. کلاس در واقع یک گروه اجتماعی است و کیفیت روابط میان اعضای این گروه می تواند بر احساس تعلق و رضایت دانش آموزان از محیط آموزشی اثر بگذارد. هنگامی که روابط میان دانش آموزان مبتنی بر همکاری، احترام و حمایت متقابل باشد، فضای کلاس به محیطی مثبت و دلپذیر تبدیل می شود که در آن یادگیری با تعامل و مشارکت بیشتری همراه خواهد بود. در مقابل، وجود رقابت ناسالم، تمسخر، طرد اجتماعی یا تعارض میان دانش آموزان می تواند فضای عاطفی کلاس را تضعیف کرده و مانع مشارکت فعال آنان در فعالیتهای آموزشی شود. از سوی دیگر، ایجاد جو عاطفی مطلوب در کلاس درس می تواند پیامدهای مثبت متعددی برای دانش آموزان به همراه داشته باشد. پژوهش ها نشان داده اند که دانش آموزانی که در محیطهای آموزشی حمایتگر و مثبت تحصیل می کنند، از انگیزش تحصیلی بالاتری برخوردارند،

نگرش مثبت‌تری نسبت به یادگیری دارند و عملکرد تحصیلی بهتری نیز از خود نشان می‌دهند. همچنین چنین محیط‌هایی می‌توانند به رشد مهارت‌های اجتماعی، افزایش اعتماد به نفس و تقویت حس مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان کمک کنند. در مقابل، محیط‌های آموزشی سرد و تنش‌آمیز ممکن است موجب افزایش اضطراب تحصیلی، کاهش علاقه به درس و حتی ترک تحصیل در برخی دانش‌آموزان شوند. در سال‌های اخیر توجه پژوهشگران به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت دانش‌آموزان افزایش یافته است. بسیاری از مطالعات نشان داده‌اند که ویژگی‌های محیط یادگیری، به ویژه جو عاطفی کلاس درس، از عوامل مهم در افزایش یا کاهش مشارکت دانش‌آموزان محسوب می‌شود. در واقع، زمانی که دانش‌آموزان احساس کنند در محیطی امن، محترمانه و حمایتگر قرار دارند، تمایل بیشتری برای مشارکت در فعالیت‌های کلاسی خواهند داشت. این مشارکت نه تنها به درک بهتر مطالب درسی کمک می‌کند، بلکه زمینه رشد مهارت‌های تفکر انتقادی، حل مسئله و یادگیری عمیق را نیز فراهم می‌سازد. با توجه به اهمیت مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند یادگیری، توجه به عوامل مؤثر بر آن از جمله جو عاطفی کلاس درس ضروری به نظر می‌رسد. ایجاد فضایی که در آن دانش‌آموزان بتوانند آزادانه دیدگاه‌های خود را بیان کنند، از اشتباه کردن هراسی نداشته باشند و احساس کنند که مورد احترام و حمایت قرار می‌گیرند، می‌تواند زمینه‌ساز یادگیری مؤثرتر و پایدارتر باشد. از این رو، بررسی و تبیین نقش جو عاطفی کلاس درس در جلب مشارکت دانش‌آموزان می‌تواند به معلمان، مدیران آموزشی و برنامه‌ریزان در بهبود کیفیت فرایندهای آموزشی کمک کند. در نهایت می‌توان گفت که موفقیت نظام آموزشی تنها به برنامه‌های درسی و محتوای آموزشی وابسته نیست، بلکه به کیفیت روابط انسانی و فضای عاطفی حاکم بر کلاس نیز بستگی دارد. کلاس درسی که در آن احترام، اعتماد، همدلی و حمایت متقابل وجود داشته باشد، بستری مناسب برای رشد فکری، عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان فراهم می‌کند. در چنین فضایی، دانش‌آموزان نه تنها به یادگیری مطالب درسی علاقه‌مند می‌شوند، بلکه با انگیزه و اشتیاق بیشتری در فعالیت‌های آموزشی مشارکت می‌کنند. بر همین اساس، بررسی نقش جو عاطفی کلاس درس در جلب مشارکت دانش‌آموزان می‌تواند گامی مهم در جهت ارتقای کیفیت آموزش و بهبود تجربه یادگیری دانش‌آموزان باشد. از این رو توجه به ابعاد عاطفی محیط‌های آموزشی، به ویژه در سطح کلاس درس، می‌تواند به بهبود تعاملات آموزشی و افزایش کیفیت یادگیری منجر شود. شناخت عوامل مؤثر بر شکل‌گیری جو عاطفی مثبت زمینه‌ای مهم برای ارتقای کارآمدی فرایند تعلیم و تربیت فراهم می‌آورد.

۳. مبانی نظری

در سال‌های اخیر توجه پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت به عوامل غیرشناختی مؤثر بر یادگیری افزایش یافته است. در گذشته، موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان عمدتاً بر اساس توانایی‌های شناختی، میزان هوش و کیفیت محتوای آموزشی تبیین می‌شد؛ اما با گسترش پژوهش‌های روان‌شناسی تربیتی مشخص شد که یادگیری صرفاً فرآیندی شناختی نیست، بلکه عوامل عاطفی، اجتماعی و محیطی نیز نقش مهمی در آن ایفا می‌کنند. یکی از مهم‌ترین این عوامل، جو عاطفی کلاس درس است که می‌تواند بر انگیزش، نگرش و میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های آموزشی تأثیر بگذارد. جو عاطفی کلاس درس به مجموعه‌ای از ادراکات، احساسات و نگرش‌هایی اشاره دارد که دانش‌آموزان نسبت به فضای روانی و اجتماعی کلاس تجربه می‌کنند. این مفهوم شامل کیفیت روابط میان معلم و دانش‌آموزان، نحوه تعامل میان دانش‌آموزان با یکدیگر، شیوه مدیریت کلاس و میزان حمایت عاطفی موجود در محیط آموزشی است. هنگامی که این فضا بر پایه احترام، اعتماد و حمایت شکل گیرد، دانش‌آموزان احساس امنیت و تعلق بیشتری به کلاس پیدا می‌کنند و این امر زمینه مشارکت فعال آنان در فرایند یادگیری را فراهم می‌سازد. یکی از نظریه‌های مهم در تبیین اهمیت جو عاطفی در محیط‌های آموزشی، نظریه انسان‌گرایانه در یادگیری است. نظریه‌پردازانی مانند آبراهام مزلو و کارل راجرز بر این باور بودند که یادگیری مؤثر زمانی رخ می‌دهد که نیازهای عاطفی و روانی فراگیران مورد توجه قرار گیرد. مزلو در سلسله‌مراتب نیازهای خود بیان می‌کند که انسان‌ها پیش از پرداختن به فعالیت‌های سطح بالاتر مانند یادگیری و رشد شناختی، نیازمند برآورده شدن نیازهای اساسی همچون احساس امنیت، تعلق و احترام هستند. در محیط کلاس درس نیز اگر دانش‌آموزان احساس امنیت روانی و پذیرش اجتماعی داشته باشند، انگیزه بیشتری برای مشارکت در فعالیت‌های یادگیری خواهند داشت. کارل راجرز نیز در نظریه یادگیری انسان‌گرایانه بر نقش روابط انسانی در فرایند آموزش تأکید می‌کند. از دیدگاه او، معلم باید فضایی حمایتی و پذیرنده در کلاس ایجاد کند تا دانش‌آموزان بتوانند آزادانه افکار و احساسات خود را بیان کنند. راجرز معتقد بود که سه ویژگی همدلی، پذیرش و صداقت در تعامل معلم با دانش‌آموزان می‌تواند زمینه یادگیری معنادار را فراهم کند. هنگامی که دانش‌آموزان احساس کنند معلم آنان را درک می‌کند و به دیدگاه‌هایشان احترام می‌گذارد، مشارکت آنان در فعالیت‌های آموزشی افزایش می‌یابد. نظریه یادگیری اجتماعی نیز به نقش تعاملات اجتماعی در فرایند یادگیری اشاره دارد. آلبرت بندورا معتقد بود که بخش زیادی از یادگیری انسان‌ها از

طریق مشاهده، الگوگیری و تعامل با دیگران شکل می‌گیرد. در محیط کلاس درس، دانش‌آموزان نه تنها از معلم بلکه از همکلاسی‌های خود نیز می‌آموزند. بنابراین کیفیت روابط اجتماعی در کلاس می‌تواند بر میزان یادگیری و مشارکت آنان تأثیر بگذارد. اگر فضای کلاس بر پایه همکاری و احترام متقابل باشد، دانش‌آموزان تمایل بیشتری به مشارکت در فعالیت‌های گروهی و تبادل نظر خواهند داشت. از دیدگاه نظریه تعیین‌گری خود نیز جو عاطفی کلاس درس اهمیت زیادی دارد. این نظریه که توسط دسی و رایان مطرح شده است، بیان می‌کند که انگیزش درونی افراد زمانی تقویت می‌شود که سه نیاز اساسی آنان یعنی نیاز به شایستگی، نیاز به خودمختاری و نیاز به ارتباط برآورده شود. جو عاطفی مثبت در کلاس درس می‌تواند به طور مستقیم نیاز به ارتباط و تعلق را تقویت کند. زمانی که دانش‌آموزان احساس کنند عضو ارزشمندی از کلاس هستند و مورد حمایت معلم و همکلاسی‌ها قرار دارند، انگیزه بیشتری برای مشارکت در فعالیت‌های یادگیری خواهند داشت. مشارکت دانش‌آموزان در فرایند یادگیری یکی از مفاهیم مهم در پژوهش‌های آموزشی محسوب می‌شود. مشارکت به میزان درگیری فعال دانش‌آموزان در فعالیت‌های آموزشی اشاره دارد و معمولاً در سه بعد رفتاری، عاطفی و شناختی مورد بررسی قرار می‌گیرد. مشارکت رفتاری شامل حضور فعال در کلاس، انجام تکالیف، توجه به درس و همکاری در فعالیت‌های کلاسی است. مشارکت عاطفی به احساس علاقه، لذت و تعلق نسبت به محیط یادگیری اشاره دارد. مشارکت شناختی نیز به میزان تلاش ذهنی دانش‌آموزان برای درک عمیق مطالب و استفاده از راهبردهای یادگیری مربوط می‌شود. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که جو عاطفی مثبت در کلاس درس می‌تواند هر سه بعد مشارکت دانش‌آموزان را تقویت کند. در محیطی که دانش‌آموزان احساس امنیت و احترام می‌کنند، احتمال بیشتری وجود دارد که در فعالیت‌های کلاسی شرکت کنند، پرسش بپرسند و نظرات خود را بیان نمایند. چنین فضایی همچنین می‌تواند انگیزه درونی دانش‌آموزان را افزایش داده و آنان را به تلاش بیشتر برای یادگیری تشویق کند. نقش معلم در شکل‌گیری جو عاطفی کلاس درس بسیار مهم است. معلم با شیوه تدریس، نحوه مدیریت کلاس و نوع تعامل با دانش‌آموزان می‌تواند فضای عاطفی خاصی در کلاس ایجاد کند. معلمانی که از روش‌های تدریس مشارکتی استفاده می‌کنند، به نظرات دانش‌آموزان احترام می‌گذارند و فرصت اظهار نظر و پرسش را برای آنان فراهم می‌کنند، معمولاً جو عاطفی مثبت‌تری در کلاس ایجاد می‌کنند. در مقابل، معلمانی که از روش‌های سخت‌گیرانه و کنترل‌گرانه استفاده می‌کنند ممکن است فضای کلاس را به محیطی تنش‌آمیز تبدیل کنند که در آن دانش‌آموزان تمایل کمتری به مشارکت

دارند. علاوه بر معلم، مدیریت کلاس نیز در شکل‌گیری جو عاطفی مؤثر است. مدیریت مؤثر کلاس شامل ایجاد نظم، برقراری قوانین روشن، توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و فراهم کردن فرصت‌های برابر برای مشارکت است. هنگامی که قوانین کلاس به طور عادلانه اجرا شوند و دانش‌آموزان احساس کنند که با آنان به طور منصفانه رفتار می‌شود، اعتماد آنان به معلم افزایش یافته و فضای مثبت‌تری در کلاس شکل می‌گیرد. روابط میان دانش‌آموزان نیز بخش مهمی از جو عاطفی کلاس را تشکیل می‌دهد. تعاملات مثبت میان دانش‌آموزان می‌تواند حس تعلق و همکاری را تقویت کند. فعالیت‌های گروهی، بحث‌های کلاسی و پروژه‌های مشترک از جمله راهکارهایی هستند که می‌توانند تعامل میان دانش‌آموزان را افزایش دهند. چنین فعالیت‌هایی علاوه بر تقویت مهارت‌های اجتماعی، موجب افزایش مشارکت دانش‌آموزان در یادگیری نیز می‌شوند. از سوی دیگر، وجود جو عاطفی منفی در کلاس درس می‌تواند پیامدهای نامطلوبی برای دانش‌آموزان داشته باشد. محیط‌هایی که در آن‌ها ترس، تنش یا بی‌توجهی حاکم است، ممکن است موجب کاهش اعتماد به نفس، افزایش اضطراب تحصیلی و کاهش انگیزه یادگیری شوند. در چنین شرایطی دانش‌آموزان ممکن است از مشارکت در فعالیت‌های کلاسی خودداری کنند و به تدریج نسبت به فرآیند یادگیری بی‌علاقه شوند. پژوهش‌های متعددی در حوزه تعلیم و تربیت نشان داده‌اند که جو عاطفی مثبت در کلاس درس با پیامدهای آموزشی مطلوبی همراه است. این پیامدها شامل افزایش انگیزش تحصیلی، بهبود عملکرد آموزشی، تقویت مهارت‌های اجتماعی و افزایش رضایت دانش‌آموزان از محیط مدرسه است. همچنین دانش‌آموزانی که در کلاس‌های دارای فضای عاطفی مثبت تحصیل می‌کنند، معمولاً نگرش مثبت‌تری نسبت به معلم و درس دارند و در فعالیت‌های آموزشی مشارکت بیشتری نشان می‌دهند. در مجموع، مبانی نظری پژوهش‌های آموزشی نشان می‌دهد که جو عاطفی کلاس درس یکی از عوامل مهم در شکل‌گیری رفتارهای یادگیری دانش‌آموزان است. این فضا می‌تواند به عنوان بستری برای ایجاد انگیزش، افزایش تعاملات آموزشی و تقویت مشارکت فعال دانش‌آموزان عمل کند.

۳. بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین چالش‌های نظام‌های آموزشی معاصر، افزایش مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری است. در بسیاری از کلاس‌های درس مشاهده می‌شود که بخش قابل توجهی از دانش‌آموزان نقش منفعلانه‌ای در جریان آموزش دارند و تنها به شنونده مطالب ارائه‌شده توسط معلم تبدیل می‌شوند. این وضعیت می‌تواند پیامدهایی مانند

کاهش انگیزش تحصیلی، افت کیفیت یادگیری و کاهش علاقه به مدرسه را به همراه داشته باشد. از این رو پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت تلاش کرده‌اند عوامل مؤثر بر مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای آموزشی را شناسایی و تحلیل کنند. در میان عوامل مختلف مؤثر بر مشارکت دانش‌آموزان، ویژگی‌های محیط یادگیری و به‌ویژه جو عاطفی کلاس درس از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کلاس درس تنها فضایی برای انتقال دانش نیست، بلکه محیطی اجتماعی و روان‌شناختی است که در آن تعاملات انسانی، احساسات و نگرش‌ها نقش مهمی در شکل‌گیری تجربه یادگیری ایفا می‌کنند. جو عاطفی کلاس به مجموعه‌ای از ادراکات و احساسات دانش‌آموزان نسبت به فضای روانی و اجتماعی کلاس اشاره دارد؛ فضایی که از طریق تعاملات میان معلم و دانش‌آموزان و همچنین روابط میان خود دانش‌آموزان شکل می‌گیرد. پژوهش‌های حوزه روان‌شناسی تربیتی نشان می‌دهند که جو عاطفی کلاس درس می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر نگرش‌ها، انگیزه‌ها و رفتارهای یادگیری دانش‌آموزان داشته باشد. زمانی که فضای کلاس مبتنی بر احترام، حمایت عاطفی، اعتماد و تعامل مثبت باشد، دانش‌آموزان احساس امنیت و تعلق بیشتری می‌کنند و این امر موجب افزایش مشارکت آنان در فعالیتهای کلاسی می‌شود. در چنین شرایطی دانش‌آموزان با اطمینان بیشتری پرسش مطرح می‌کنند، در بحث‌های کلاسی شرکت می‌کنند و دیدگاه‌های خود را بیان می‌نمایند. در مقابل، اگر فضای کلاس همراه با تنش، ترس یا بی‌توجهی باشد، احتمال کاهش مشارکت دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. دانش‌آموزانی که احساس می‌کنند نظرات آنان مورد توجه قرار نمی‌گیرد یا از بیان دیدگاه‌های خود هراس دارند، معمولاً از مشارکت در فعالیتهای کلاسی اجتناب می‌کنند. چنین وضعیتی می‌تواند به شکل‌گیری نگرش منفی نسبت به یادگیری و کاهش انگیزه تحصیلی منجر شود. نقش معلم در شکل‌گیری جو عاطفی کلاس بسیار اساسی است. شیوه تدریس، نحوه تعامل با دانش‌آموزان، نوع بازخوردی که معلم ارائه می‌دهد و میزان توجه او به نیازهای عاطفی دانش‌آموزان همگی در ایجاد فضای عاطفی کلاس تأثیرگذار هستند. معلمانی که ارتباطی مبتنی بر احترام، همدلی و حمایت با دانش‌آموزان برقرار می‌کنند، معمولاً محیطی ایجاد می‌کنند که در آن دانش‌آموزان احساس ارزشمندی و اعتماد به نفس بیشتری دارند. از سوی دیگر، روابط میان دانش‌آموزان نیز بخش مهمی از جو عاطفی کلاس را تشکیل می‌دهد. تعاملات مثبت میان دانش‌آموزان می‌تواند حس همکاری و تعلق را تقویت کند و در نتیجه مشارکت آنان در فعالیتهای آموزشی افزایش یابد. در مقابل، وجود تعارض، رقابت ناسالم یا طرد اجتماعی می‌تواند فضای کلاس را منفی کرده و مانع مشارکت فعال دانش‌آموزان شود.

با توجه به اهمیت مشارکت دانش‌آموزان در ارتقای کیفیت یادگیری و نقش جو عاطفی در شکل‌گیری این مشارکت، بررسی و تبیین رابطه میان این دو متغیر از اهمیت زیادی برخوردار است. شناخت ابعاد مختلف جو عاطفی کلاس و تأثیر آن بر رفتارهای یادگیری دانش‌آموزان می‌تواند به معلمان و برنامه‌ریزان آموزشی کمک کند تا راهکارهایی برای ایجاد محیط‌های آموزشی حمایتی و مشارکت‌محور طراحی کنند. بنابراین مسئله اصلی این پژوهش آن است که جو عاطفی کلاس درس چگونه می‌تواند بر میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای آموزشی تأثیر بگذارد و چه عواملی در شکل‌گیری این فضا نقش دارند. پاسخ به این پرسش می‌تواند درک عمیق‌تری از نقش عوامل عاطفی در فرایند یادگیری فراهم کرده و به بهبود کیفیت تعاملات آموزشی در کلاس درس کمک کند.

۴. ضرورت پژوهش

نظام‌های آموزشی در سراسر جهان در تلاش هستند تا شرایطی فراهم کنند که یادگیری دانش‌آموزان به شکل عمیق‌تر و مؤثرتری صورت گیرد. یکی از مهم‌ترین عوامل در تحقق این هدف، مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند یادگیری است. مشارکت فعال به این معناست که دانش‌آموزان نه تنها به طور فیزیکی در کلاس حضور داشته باشند، بلکه از نظر ذهنی و عاطفی نیز در فعالیتهای آموزشی درگیر شوند. با این حال، در بسیاری از کلاس‌های درس مشاهده می‌شود که دانش‌آموزان نقش نسبتاً منفعلانه‌ای در جریان یادگیری دارند و کمتر در بحث‌ها و فعالیتهای آموزشی مشارکت می‌کنند. یکی از عواملی که می‌تواند بر میزان مشارکت دانش‌آموزان تأثیر بگذارد، جو عاطفی کلاس درس است. فضای عاطفی کلاس می‌تواند احساس امنیت، اعتماد و تعلق را در میان دانش‌آموزان تقویت کند یا برعکس موجب شکل‌گیری احساس اضطراب و بی‌انگیزگی شود. بنابراین توجه به این عامل می‌تواند نقش مهمی در بهبود کیفیت فرایند آموزش و یادگیری داشته باشد. اهمیت این موضوع زمانی بیشتر آشکار می‌شود که بدانیم یادگیری تنها به انتقال دانش محدود نمی‌شود، بلکه شامل رشد مهارت‌های اجتماعی، عاطفی و شناختی دانش‌آموزان نیز هست. محیط‌های آموزشی که دارای فضای عاطفی مثبت هستند، علاوه بر افزایش انگیزش تحصیلی، می‌توانند به تقویت اعتماد به نفس، رشد مهارت‌های ارتباطی و افزایش احساس تعلق دانش‌آموزان به مدرسه کمک کنند. از سوی دیگر، توجه به جو عاطفی کلاس درس می‌تواند در پیشگیری از برخی مشکلات آموزشی و رفتاری نیز مؤثر باشد. دانش‌آموزانی که در محیط‌های آموزشی حمایتگر قرار دارند، معمولاً کمتر دچار اضطراب تحصیلی، بی‌علاقگی به درس یا مشکلات رفتاری می‌شوند. بنابراین ایجاد

فضای عاطفی مناسب در کلاس می تواند به بهبود سلامت روانی دانش آموزان نیز کمک کند. با توجه به این موارد، بررسی نقش جو عاطفی کلاس درس در جلب مشارکت دانش آموزان می تواند به معلمان، مدیران مدارس و برنامه ریزان آموزشی کمک کند تا راهکارهای مؤثرتری برای ایجاد محیط های یادگیری مثبت و مشارکت محور طراحی کنند. نتایج چنین پژوهش هایی می تواند در بهبود شیوه های تدریس، مدیریت کلاس و برنامه ریزی آموزشی مورد استفاده قرار گیرد.

۵. اهداف پژوهش

- تبیین مفهوم جو عاطفی کلاس درس در فرایند یاددهی - یادگیری
- بررسی نقش جو عاطفی کلاس درس در افزایش مشارکت دانش آموزان
- شناسایی عوامل مؤثر بر شکل گیری جو عاطفی مثبت در کلاس درس
- تبیین پیامدهای آموزشی و تربیتی جو عاطفی مثبت در محیط کلاس

۶. سوالات پژوهش

- جو عاطفی کلاس درس چه مفهومی دارد و چه ابعادی را در بر می گیرد؟
- جو عاطفی کلاس درس چگونه بر مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای آموزشی تأثیر می گذارد؟
- چه عواملی در ایجاد جو عاطفی مثبت در کلاس درس نقش دارند؟
- پیامدهای آموزشی جو عاطفی مطلوب برای دانش آموزان چیست؟

۷. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، از نوع مطالعات مروری است. در این پژوهش تلاش شده است با استفاده از منابع علمی معتبر، نقش جو عاطفی کلاس درس در جلب مشارکت دانش آموزان تبیین شود. برای این منظور، کتاب ها و مقالات علمی مرتبط با حوزه روان شناسی تربیتی، مدیریت آموزشی و علوم تربیتی مورد بررسی قرار گرفته است. داده های پژوهش از طریق مطالعه اسناد، منابع کتابخانه ای و پایگاه های علمی گردآوری شده و سپس با روش تحلیل محتوای توصیفی مورد بررسی قرار گرفته اند. در این فرآیند، مفاهیم مرتبط با جو عاطفی کلاس، عوامل مؤثر بر شکل گیری آن و ارتباط آن با مشارکت دانش آموزان استخراج و تحلیل شده است. نتایج حاصل از بررسی منابع نظری و پژوهشی به صورت منسجم دسته بندی و ارائه شده اند.

۸. یافته های پژوهش

بررسی منابع نظری و پژوهش های انجام شده در حوزه روان شناسی تربیتی و مدیریت آموزشی نشان می دهد که جو عاطفی کلاس درس یکی از متغیرهای کلیدی در تبیین میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیت های آموزشی است. تحلیل مطالعات مختلف بیانگر آن است که فضای عاطفی کلاس نه تنها بر انگیزش تحصیلی، بلکه بر ابعاد رفتاری، شناختی و عاطفی مشارکت نیز تأثیر مستقیم و غیرمستقیم دارد. نخستین یافته مهم آن است که رابطه مثبت و حمایتگر میان معلم و دانش آموزان، زیربنای شکل گیری جو عاطفی مطلوب در کلاس محسوب می شود. پژوهش ها نشان داده اند زمانی که معلم با دانش آموزان رابطه ای مبتنی بر احترام، همدلی و پذیرش برقرار می کند، دانش آموزان احساس امنیت روانی بیشتری می کنند. این احساس امنیت زمینه ای فراهم می سازد تا آنان بدون ترس از قضاوت یا تمسخر، در بحث های کلاسی شرکت کرده و دیدگاه های خود را مطرح کنند. امنیت روانی همچنین موجب کاهش اضطراب عملکردی می شود و دانش آموزان را به تجربه یادگیری فعال ترغیب می کند. دومین یافته مهم مربوط به نقش حمایت عاطفی معلم در افزایش انگیزش درونی دانش آموزان است. بر اساس نظریه تعیین گری خود، زمانی که نیاز به ارتباط و تعلق ارضا شود، انگیزش درونی تقویت می شود. مطالعات مروری نشان می دهد که در کلاس هایی که معلم به نیازهای فردی دانش آموزان توجه نشان می دهد و بازخوردهای سازنده ارائه می دهد، سطح مشارکت شناختی و رفتاری افزایش می یابد. دانش آموزان در چنین محیط هایی تمایل بیشتری به انجام تکالیف، پیگیری یادگیری و طرح پرسش دارند. یافته سوم بر اهمیت عدالت آموزشی و رفتار منصفانه در شکل گیری جو عاطفی مثبت تأکید دارد. زمانی که دانش آموزان احساس کنند معلم با همه به طور برابر رفتار می کند و فرصت های مشارکت به صورت عادلانه توزیع می شود، اعتماد آنان نسبت به محیط آموزشی افزایش می یابد. این اعتماد موجب شکل گیری نگرش مثبت نسبت به کلاس و افزایش مشارکت رفتاری می شود. یافته چهارم نشان می دهد که فرصت ابراز نظر و مشارکت در تصمیم گیری های کلاسی می تواند حس خودمختاری دانش آموزان را تقویت کند. هنگامی که دانش آموزان در تعیین برخی فعالیت ها، انتخاب موضوعات پروژه یا شیوه ارائه مشارکت داده می شوند، احساس مالکیت بیشتری نسبت به یادگیری پیدا می کنند. این احساس مالکیت موجب افزایش مشارکت شناختی و تلاش ذهنی آنان برای درک عمیق مطالب می شود. یافته پنجم به نقش تعاملات میان دانش آموزان در شکل گیری جو عاطفی کلاس اشاره دارد. کلاس هایی که در آن ها فعالیت های گروهی، بحث های مشارکتی و همکاری

میان دانش آموزان تشویق می شود، معمولاً از فضای عاطفی مثبت تری برخوردارند. چنین فضایی موجب تقویت حس تعلق و همبستگی گروهی می شود و دانش آموزان را به مشارکت بیشتر در فعالیت های آموزشی سوق می دهد. یافته های دیگر حاکی از آن است که مدیریت مؤثر کلاس نقش مهمی در ایجاد تعادل میان نظم و حمایت عاطفی دارد. مدیریت کلاسی که بر پایه قوانین روشن، انتظارات مشخص و احترام متقابل استوار باشد، موجب کاهش تنش و افزایش تمرکز بر یادگیری می شود. در چنین شرایطی دانش آموزان با اطمینان بیشتری در فعالیت های آموزشی شرکت می کنند. همچنین پژوهش ها نشان می دهند که جو عاطفی مثبت با پیامدهای آموزشی مطلوبی همچون افزایش پیشرفت تحصیلی، کاهش غیبت و بهبود روابط اجتماعی همراه است. دانش آموزانی که در محیط های حمایتگر تحصیل می کنند، نگرش مثبت تری نسبت به مدرسه دارند و احتمال ترک تحصیل در آنان کمتر است. این یافته ها بیانگر آن است که تأثیر جو عاطفی تنها محدود به مشارکت کلاسی نیست، بلکه می تواند بر مسیر تحصیلی دانش آموزان در بلندمدت نیز اثرگذار باشد. از سوی دیگر، مطالعات نشان داده اند که جو عاطفی منفی می تواند موجب کاهش مشارکت و افزایش رفتارهای اجتنابی شود. محیط های آموزشی که در آن ها تنبیه، تحقیر یا بی توجهی رایج است، زمینه شکل گیری اضطراب و بی اعتمادی را فراهم می کنند. دانش آموزان در چنین شرایطی کمتر تمایل به مشارکت دارند و اغلب نقش منفعلانه ای در کلاس ایفا می کنند. تحلیل کلی یافته ها نشان می دهد که جو عاطفی کلاس درس از طریق سه مسیر اصلی بر مشارکت دانش آموزان تأثیر می گذارد: نخست، از طریق تقویت احساس امنیت روانی؛ دوم، از طریق افزایش انگیزش درونی؛ و سوم، از طریق ایجاد حس تعلق و ارتباط اجتماعی. این سه عامل به طور هم زمان ابعاد رفتاری، عاطفی و شناختی مشارکت را تقویت می کنند.

جدول ۱. مؤلفه های جو عاطفی کلاس و پیامدهای آن

مؤلفه های جو عاطفی کلاس	ابعاد مشارکت	پیامدهای مشارکت دانش آموزان
حمایت عاطفی معلم	مشارکت عاطفی	افزایش انگیزش تحصیلی
رابطه مثبت معلم و دانش آموز	مشارکت رفتاری	افزایش حضور فعال در کلاس
فرصت ابراز نظر	مشارکت شناختی	تقویت یادگیری عمیق
تعاملات مثبت دانش آموزان	مشارکت عاطفی	بهبود روابط اجتماعی
عدالت و رفتار منصفانه	مشارکت رفتاری	افزایش اعتماد به نفس

در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ایجاد جو عاطفی مثبت در کلاس درس می‌تواند به عنوان راهبردی مؤثر برای افزایش مشارکت دانش‌آموزان مورد توجه قرار گیرد. این امر مستلزم توجه معلمان به ابعاد عاطفی آموزش، تقویت تعاملات مثبت و فراهم کردن فرصت‌های برابر برای مشارکت دانش‌آموزان است.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از بررسی مبانی نظری و پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که جو عاطفی کلاس درس نقش تعیین‌کننده‌ای در جلب مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های آموزشی دارد. کلاس درس محیطی چندبعدی است که در آن ابعاد شناختی، اجتماعی و عاطفی به طور هم‌زمان بر تجربه یادگیری دانش‌آموزان اثر می‌گذارند. در این میان، فضای عاطفی کلاس به عنوان بستری برای شکل‌گیری انگیزش، احساس امنیت و تعلق اجتماعی عمل می‌کند. تحلیل یافته‌ها نشان داد که رابطه مثبت و حمایتگر میان معلم و دانش‌آموزان، رفتار عادلانه، فراهم کردن فرصت‌های برابر برای مشارکت و تشویق تعاملات مثبت میان دانش‌آموزان از مهم‌ترین عوامل مؤثر در ایجاد جو عاطفی مطلوب هستند. این عوامل می‌توانند از طریق تقویت احساس ارزشمندی و امنیت روانی، زمینه مشارکت فعال دانش‌آموزان را فراهم سازند. همچنین مشخص شد که جو عاطفی مثبت نه تنها مشارکت رفتاری دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد، بلکه موجب تقویت مشارکت شناختی و عاطفی آنان نیز می‌شود. دانش‌آموزانی که در محیط‌های آموزشی حمایتگر تحصیل می‌کنند، علاقه و انگیزه بیشتری برای یادگیری دارند و تلاش ذهنی بیشتری برای درک عمیق مطالب از خود نشان می‌دهند. در مقابل، فضای عاطفی منفی می‌تواند پیامدهای نامطلوبی همچون کاهش انگیزه، افزایش اضطراب و کناره‌گیری از فعالیت‌های آموزشی را به همراه داشته باشد. بنابراین توجه به ابعاد عاطفی آموزش نباید به عنوان موضوعی فرعی تلقی شود، بلکه باید به عنوان یکی از ارکان اصلی کیفیت آموزشی مورد توجه قرار گیرد. در نهایت می‌توان نتیجه گرفت که ارتقای کیفیت جو عاطفی کلاس درس می‌تواند راهبردی مؤثر برای افزایش مشارکت دانش‌آموزان و بهبود نتایج آموزشی باشد. توصیه می‌شود معلمان و مدیران آموزشی با بهره‌گیری از شیوه‌های تعاملی، حمایت عاطفی و مدیریت منصفانه کلاس، زمینه ایجاد محیط‌های یادگیری مثبت و مشارکت‌محور را فراهم کنند.

منابع

- بندورا، آلبرت. (۱۳۸۰). نظریه یادگیری اجتماعی. ترجمه یحیی سیدمحمدی. تهران: ارسباران.
- پارسا، محمد. (۱۳۹۰). روان شناسی تربیتی. تهران: سمت.
- پیازه، ژان. (۱۳۸۶). روان شناسی و تربیت کودک. ترجمه علی محمد کاردان. تهران: رشد.
- جعفری، سیدمحمد. (۱۳۹۲). مدیریت کلاس درس. تهران: نشر ویرایش.
- حسینی، سیدعلی اکبر. (۱۳۹۵). جوّ سازمانی در مدارس. تهران: مدرسه.
- راجرز، کارل. (۱۳۸۵). آزادی و یادگیری. ترجمه مهدی قراچه داغی. تهران: علمی.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۹۴). روان شناسی پرورشی نوین. تهران: دوران.
- شریعتمداری، علی. (۱۳۸۸). اصول و فلسفه آموزش و پرورش. تهران: امیرکبیر.
- شعبانی، حسن. (۱۳۹۰). مهارت های آموزشی و پرورشی. تهران: سمت.
- صالحی، امیر. (۱۳۹۳). انگیزش تحصیلی و یادگیری. تهران: رشد.
- کریمی، یوسف. (۱۳۹۱). روان شناسی عمومی. تهران: ارسباران.
- مزلو، آبراهام. (۱۳۸۴). انگیزش و شخصیت. ترجمه احمد رضوانی. تهران: رشد.
- Wentzel, K. R. (2010). Students' relationships with teachers and peers and academic motivation. Educational Psychologist.
- Pianta, R. C. (1999). Enhancing Relationships Between Children and Teachers. Washington, DC: APA.